

egy-egy nagypapa, aki soha nem tért vissza. Nekik állít méltó emléket a mű.

SZENTPÁLY-JUHÁSZ MIKLÓS

(Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005,
192 oldal, 3360 Ft)

SUSAN SONTAG:

A szenvedés képei

Ha van valami, ami független a különböző kontextusoktól, ami nem változtatható meg újraleírás révén, ami radikálisan nem-nyelvi vagy nyelven túli (és képes elnémítani magát a nyelvet), akkor az a testi szenvedés. A fájdalom mindig sajátlagosan az *enyém*: mások nem élhetik át az én fájdalmamat, nem szenvedhetnek helyettem. „Osztozik velem a fájdalmában” – ez a kijelentés szükségképpen metaforikus; a fájdalmat nem lehet úgy megosztani, mint egy karéj kenyeret vagy a közösen cipelt terhet. Ennek ellenére mások fájdalma is elképzelhető, sőt ábrázolható. Minden történelmi korban megtaláljuk a testi szenvedés jellegzetes „ikonográfiáját”. Ha pedig van az ábrázolt fájdalomnak egy olyan forrása, amely az egyes korszakok művészeti-világnézeti elveitől függetlenül újra és újra visszaköszön, akkor az nem más, mint a háború.

Mióta az emberiség, pontosabban annak egy szerencsés, viszonylagos jólétben élő része nem úgy tekint a háborúra, mint a dolgok természetes rendjére, hanem mint egyfajta anomáliára a normalitást jelentő békéhez képest, azóta az egyszerű leképezés helyébe az elrettenés igénye lépett. A háborús cselekményeknek, néptirtásoknak, a civil lakosság ellen irányuló kegyetlen atrocitásoknak megvannak a maguk emblematisztikus művészi ábrázolásai, Goya *A háború borzalmai* című rézkarcsorozatótól Picasso méltán közzismert *Guernicájáig*. Az említett, illetve a hozzájuk mérhető művészek szerepét a 20. század második felétől egyre inkább a tűzvonalban dolgozó, akár életüket is kockára tévő sajtófotósok vették át. Az Egyesült Államok vietnami háborújának kudarca például aligha érthető meg az amerikai lakosságot „demoralizáló”, az irracionális és embertelen katonai fellépés ellen mozgósító fényképsorozatok nélkül. A napalmmal bombázott, égő faluból menekülő vietnami gyerekek látványára azok közül is sokan emlékeznek, akik még meg sem születtek a háború idején.

A fényképezés azonban alapvetően megváltoztatta a képek hitelességével vagy érvényességével szemben támasztott kritériumainkat. Míg egy festményt akkor tartunk hamisítványnak, ha nem az készítette, akinek eredetileg tulajdonítottuk, addig egy fotót akkor, ha meg-

téveszti szemlélőjét (ez utóbbit meglehetősen nehéz volna értelmezni egy festmény esetében). A hamisítás szinte egyidős a fényképezés történetével: már a krími háború vagy az amerikai polgárháború során is készültek olyan manipulált felvételek, amelyek arra szolgáltak, hogy „kifejezőbbé” tegyék az ütközetek megrendítő vagy éppen dicshőséges pillanatait. A fényképek ráadásul, ellentétben az általuk bemutatott kínokkal, korántsem függetlenek az értelmezés kontextusától. Így viszont kérdésessé válik, vajon tényleg „magukért beszélnek”-e a szenvedés képei.

Ezt a kérdést járja körül utolsó munkáinak egyikében Susan Sontag, a néhány hónappal ezelőtt elhunyt amerikai író és esszéista. Könyve nem szigorú téziseket kíván megfogalmazni, hanem közös gondolkodásra invitálja olvasóját. „A jelenkor polgárai, az erőszak mint látvány fogyasztói, a kockázatmentes közelség szakértői arra nevelődtek, hogy cinikusan nyilatkozzanak az őszinteség lehetőségéről” – állítja Sontag, kifejezve egyúttal abbéli reményét, hogy másképpen is szemlélhetjük mások fájdalmát. Talán az üzleti és hatalmi érdekek szolgálatában álló tömegművelődés sem tehetik semmissé azt az erőt, amellyel a fényképek rendelkeznek; azok a képek, amelyek ha önmagukért nem is beszélhetnek, „felszólalhatnak” a szenvedők helyett, a megkínzottak

nevében. Azt ugyanis nem szabad elfelejtenünk, hogy a valóság illúzióvá válásának „lélegzetelállítóan provinciális” doktrínája kényelmes karosszékekben született – miközben a háború ma is véres valóság emberek milliói számára.

PÁPAY GYÖRGY

(Fordította Komáromy Rudolf, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004, 144 oldal, 1500 Ft)

ÉMILE M. CIORAN:

Kalandozások

A létezés értelmetlenségének gondolata a filozófiatörténetben mindig kritikus korokban, egyfajta körtünetként jelent meg, legyen szó akár az antik szkepticizmusról, Schopenhauer-ről, Nietzsche-ről, Kierkegaard-ról vagy a huszadik századi nagy (im)morálfilozófusról, Cioranról. A kételkedés akkor válik az egyetlen lehetséges módszerré, ha már sem az ész, sem a vallásos érzület nem képes arra, hogy a létezés – benne az emberrel – gyakorlati vonatkozásaiban teleologikusan magyarázza és motiválja. Ekkor a szkepszis lesz az ellen- és kívülállásba helyezkedett lélek sajátja (feltéve, hogy nem tagadja ennek létezését is), így kísérelve meg legyőzni a mulandóságot, s e radikális magatartást